

Hajnal Géza

A Gérecz-hagyaték

KORTÁRS TANULMÁNY

Korszakos költő vagy

hősi halott?

A Nemzeti Könyvtár hetedik köteteként 2012 szeptemberében jelent meg az általam szerkesztett irodalmi antológia: *Magyar ünnepek. Október 23.*

Az 1950-es évek első felében Vácott raboskodó költők egyikétől („Vác most fiatal magyar líra egyik legjelentősebb központja” – írta 1955 tavaszán az akkor már évek óta rab Gérecz Attila), Kárpáti Kamilától, a József Attila-díjas (1992) költőtől szerettem volna közölni egy, a forradalom és szabadságharc szemtanújaként írt, az október végi szabadságmámoros napokra emlékező írást. A költő, amikor megtudta, hogy a kötetben nem lesz olvasható Gérecz Attila-vers, határozottan megtagadta verse közlésének jogát.

Hat év test- és léleknyomorító zárkálást követően 1956. november 1-jén (?) szabadult a börtönből Gérecz Attila, és az utcai harcok

során, kezében fegyverrel halt hősi halált november 7-én. Ezért nincs a forradalom és szabadságharc emlékét idéző-örző antológiában Gérecz Attila-költemény – próbáltam okszerűen érvelni –, mert a hősi halott nem írt verset a forradalomról. Tollas Tibor és Tóth Bálint, hajdani rabtársai egy-egy műve emlékezik az *Október 23.* kötetben a magyar függetlenségért, szabadságért, a polgári Magyarországért fiatal életét áldozó hősré.

2012-ben még nem tudtam, hogy utolsó vérig tartó örökösödési háború dúl Gérecz Attila szellemi hagyatékának birtoklásáért.

2001-ben jelent meg a költő *Így bocsorosan. Egybegyűjtött írások* című karsú kötet, a fiatalon halálba zuhanó poéta korábban megjelent köteténél (*Gérecz Attila, a költő – 1956 mártírja*. Bp. 1991) teljesebb versgyűjteménye: elemezhető, magyarázha-

tó, értékelhető martalék-maradék az utókor ítései számára.

Számomra akkor, a kötet többszöri elolvasása után derült ki Bakonyi István előszavából: az életmű méltatói – a költő hajdani rabtársai és a tudós irodalmárok, szerkesztők, kritikusok, rajongók – egymással vitázva, némelyek Gérecz Attila szerelmét, hamar özvegyé lett menyasszonyát, H. Drechsel Máriát elvakultan, durván támadva nem tudják eldönteni: a költői életmű *vagy* a mártír poéta élettörténete az igazi érték az utókor s az utódok számára. Örökösödési háború: kinek joga, kinek nem joga, kinek szabad, kinek tilos véleményt mondani és ítélni Gérecz Attila életéről, életművéről.

Sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse nem voltam, nem vagyok Gérecz Attilának. Rabtársam sem voltam, költésze-

téneik indulatoktól fűtött rajongója sem vagyok. Verseket olvastam 2001-ben, az *Így bocsorosan* kötet megjelenésekor, és verseket olvasok 2018-ban: 1954 és 1956 között a budapesti, váci, márianosztrai börtönökben írott verseket, WC-papíron rögzített, rabok emlékezetében őrzött, a jövő ítéletére, megértésére hagyományozott, vonalas és kockás füzetekbe másolt jankiáltásokat, látomásokat, életképeket, imádságokat. (*Gérecz Attila összes művei*. Kritikai kiadás. Bp. 2017. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és az utószót írta: Hajnal Géza)

Verseket olvasnak: múltjukra emlékező volt rabtársak; emlékeiket őrző, nem felejtő menyasszony; eltökélten politizáló rajongók; látszatra tárgyilagos irodalomtudósok; korán halt fiát emlékiratban sirató édesanyja... és versértő, verset olvasó, múltat és jelent érteni, megérteni akaró mai magyarok.

Hajnal Géza sem volt rabtársa Gérecz Attilának, nem kortársa, és nem is irodalomtudós – mérnök ember, hidrogeológus, versszerető magyar értelmiségi, akit elvarázsolt Gérecz Attila élete és életműve, a korszakos költő és a hősi halott.

És – nem vagy!

A mérnök úr szorgalmasan olvasott, kutatott, jegyzetelt. Megpróbálta fellelteni, megtalálni a hiteles forrásokat, az élet és életmű történelmi viharokat túlélte tényeit, adatait, dokumentumait. Megkereste, szóra bírta, meghallgatta a még élő kortársakat, túlélőket, tanúkat. Könyvet írt: *A Gérecz-hagyaték* (Bp. 2016). Munkája alcíme: *Előmunkálatok a nagymonográfiához*. Pontos szó, fontos szó: *előmunkálatok*. Hajnal Géza tudja: távol vagyunk még attól, hogy teljes mélységében ismerjük és értsük a múltat.

Gérecz Attila több mint fél évszázada született életművének korunkban élő, múltba merengő olvasója, és nem szakértője vagyok.

Bolyongok egy labirintusban.

Kárpáti Kamil, a hajdani rabtárs, Gérecz Attila életműve és a költőről írott terjedelmes szakirodalom gondozója, szerkesztője, kiadója szerint Gérecz Attila 1956. október 30-án, H. Drechsel Mária szerint október 31-én szabadult a Gyűjtőből. A költő édesanyja úgy emlékszik: fia „nov. 1-én csüt. du 1/2 2-kor” csöngetett s toppant be vártan-váratlanul otthonába. A Fővárosi Bír-

ság Katonai Tanácsa szerint Gérecz Attila november 1-jén szabadult a börtönből.

Darvas Iván, az 1956-ban már országosan ismert, népszerű színész – aki majd 1957 májusában, letartóztatása után ismeri meg a rabsorsot és belülről a Gyűjtőt – emlékirata szerint (*Lábjegyzetek*. Bp. 2001) 1956. október 30-án délelőtt kért bebocsátást a börtönkapun, azzal az eltökélt szándékkal, hogy kiszabadítsa tíz év börtönre ítélt testvérét. A rablázasától rettegő, felső parancs híján ingerülten tehetetlenkedő, holtfáradt börtönparancsnok, Bakondi alezredes hivatalos papírt, föltette által aláírt engedélyt követelt. Darvas Iván tértül-fordult, néhány óra múlva mint a Madách Színház Forradalmi Bizottmányának tagja, kezében dr. Kovács ügyész-főhadnagy által aláírt pecsétes papírral tért vissza, és megkezdte a Rákosi-éra alatt elítélt politikai foglyok kiszabadítását. A parancsnok börtönszárnyankénti szabadítást, Darvas Iván – bölcsen! – az ABC szerinti sorrendet javasolta. (Már iskoláskorában megtanulta: akinek D betűvel kezdődik a neve, hamarabb kerül sorra, mint akinek W-vel.) A színész testvére hamar, *talán százbuszadikként* szabadult. Hajnal Géza meg is jegyzi: „Tehát elvileg a csoport második felében benne lehetett volna Gérecz is.”

Lehetett? Vagy lehetett volna?

Kárpáti Kamil szerint október 30-án szabadult a rabságból Gérecz Attila – tehát nem sokkal Darvas Iván bátyja után. Hajnal Géza szerint Gérecz Attila szabadulása „Darvas Iván színész és alkalmi bizottsága megjelenéséhez köthető, ami 31-én délután történt.” Ez ellentmond Darvas Iván állításának. Ha – tegyük fel! – október 30-án szabadult rabságából a költő, akkor H. Drechsel Mária vagy rosszul emlékszik, vagy valamiről nem tud, netán valamit el akar titkolni: „1956. október 31-én délidőben a csengőszóra nyitottam ajtót és Attila állt velem szemben, mögötte az Édesanyja.” Az *édesanya* viszont állítja: fia november 1-jén déli fél kettőkor csöngetett és állt az ajtaja előtt.

Dr. Kovács László ügyész-főhadnagy arról számolt be Zsadányi Oszkár újságírónak (Igasság, 1956. november 3.), hogy október 31-én este ment ki a Gyűjtőbe, nyugalomra intette a rabokat, akik – nyolcszáz politikai fogoly! – reggel, tehát

november 1-jén szabadultak a Gyűjtőből. Darvas Ivánnal történt előző napi találkozását, az általa október 30-án délelőtt aláírt hivatalos iratot nem említi.

Ami megtörtént, az a múlt? Amire emlékszünk, az a múlt?

Mikor szabadult Gérecz Attila a rákoskeresztúri Gyűjtőfogházból?

Ha Darvas Iván és Kárpáti Kamil állítása igaz, és Gérecz Attila október 30-án késő délután vagy kora este szabadult a börtönből, akkor lehetséges (elképzeltető!), hogy a költő H. Drechsel Máriával töltötte az első szabad éjszakát s az ezt követő boldog délelőttöt? (Vagy még egy napot és még egy éjszakát?) Ha csak november 1-jén csöngetett be édesanyjához, akkor özv. Gérecz Ödön né jól emlékezett fia hazatérésének dátumára, de akkor viszont H. Drechsel Mária akart nem pontosan emlékezni arra, hogy mikor is csöngetett be hozzá szerelme – *másodszor!*

Az élet, az emberi érzelmek, lelkünk halálunkig féltve őrzött titkai bonyolultabbak, rejtélyeket rejtőbbek, mint az irodalomtörténészek okszerű, *írások* bizonyítékok alapján rendet teremteni akaró logikája.

Feltételezem: az emlékezők közül senki nem hazudik.

Elhiszem: mindenki pontosan arra emlékszik, ami vele megtörtént, amit akkor átélt; amíg él(t), számára az (volt) a vérző, soha be nem gyógyuló sebként elfelejtetlen múlt.

Ők a saját életük, mi, az utókorban élők az akkor éltek múltjának labirintusában bolyongunk.

Gérecz Attila nem írta le, hogy mikor szabadult a Gyűjtőből, mikor érkezett haza a gyerekkora óta jól ismert, ezerszer végigtalált Munkácsy utcába, hol töltötte az első (és második?) szabad éjszakát... Soha nem fogjuk megtudni, hogy Gérecz Attila mikor, miért, és melyik ajtón csöngetett be *először* 1956. október 30-án vagy 31-én vagy november 1-jén.

Az évtizedek alatt terebélyesedő „irodalmi” legendát sem tudja a halott költő megcáfolni vagy igazolni. Szabadulása után – nem tudni, mikor! – állítólag felkereste Tamási Áront, akivel együtt fogalmazta a Magyar Írók Szövetségének nyilatkozatát. A legenda önmagában is nehezen hihető. Miért ment volna Gérecz Attila percnyi

SZIGETHY GÁBOR

író

